

**MOŻLIWOŚCI WYKORZYSTANIA
ZASAD SYSTEMU HACCP
W PROCESIE DOSKONALENIA JAKOŚCI KSZTAŁCENIA
W ŚREDNICH SZKOŁACH ROLNICZYCH**

Maria Kaczmarek, Wincenty Wrześniewski

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Abstrakt. W pracy zaprezentowano teoretyczne rozważania dotyczące możliwości wykorzystania zasad systemu HACCP w procesie doskonalenia jakości kształcenia w szkołach ponadpodstawowych. Analizy wykazały, że zastosowanie zasad systemu HACCP w procesie kształcenia w szkołach jest możliwe. Wdrażając zasady systemu HACCP w szkole możemy uzyskać korzyści w czterech płaszczyznach: ekonomiczno-finansowej, organizacyjnej, edukacyjnej i społecznej. Ponadto zwiększyłyby się bezpieczeństwo kształcenia, ograniczone zostałyby niepowodzenia i straty intelektualne uczniów, a także nastąpiłby wzrost konkurencyjności i zaufania od szkoły i jej absolwentów na rynku edukacyjnym.

Słowa kluczowe: system HACCP, edukacja, jakość kształcenia, proces kształcenia

WSTĘP

Zarządzanie nabiera szczególnego znaczenia w obliczu takich zjawisk jak postępujący proces globalizacji, rosnąca konkurencja czy gwałtownie rozprzestrzeniająca się serwicyzacja w wielu dziedzinach życia społecznego i gospodarczego. Wszelkie decyzje podejmowane w organizacjach na różnych szczeblach w ramach procesu zarządzania wpływają pośrednio lub bezpośrednio na rezultaty decydując o poziomie efektywności działania tych organizacji. Podmioty funkcjonujące w gospodarce i społeczeństwie zawsze dążą do jak najlepszej realizacji założonych celów bez względu na to, czy ich celem jest maksymalizacja zysków, czy są to organizacje typu *non profit*.

Zarządzanie definiuje się jako zestaw działań (planowanie, organizowanie, motywowanie, kontrola) skierowanych na zasoby organizacji (ludzkie, rzeczowe, finansowe, informacyjne), wykorzystywanych z zamiarem osiągnięcia celów organizacji [Griffin 1998].

Obecnie obserwujemy również coraz większe zainteresowanie jakością, która zajmuje dziś równorzędne miejsce obok dążenia do maksymalizacji zysku w zarządzaniu daną organizacją. Zarządzający muszą przyłożyć dużą wagę do jakości funkcjonowania organizacji jako całości, a nie tylko do jakości finalnego produktu. Najważniejszym priorytetem staje się zatem bieżące wykrywanie błędów na poszczególnych etapach zarządzania i produkcji, a nie tylko ich usuwanie z końcowego wyrobu. Taką strategią dyktują systemy zarządzania jakością, które stają się standardem każdej instytucji dbającej o swój wizerunek.

Ogólnie ujmując, system zarządzania jakością to zbiór wzajemnie powiązanych lub wzajemnie oddziałujących elementów do ustanowienia polityki, celów i osiągnięcia tych celów, do kierowania organizacją i jej nadzorowania w odniesieniu do jakości [Wawak 2005]. Przykładem organizacji, w której trafne podejmowanie decyzji jest szczególnie istotne i nie można pozwolić sobie na błędy w obszarze zarządzania, jest placówka oświatowa. Specyfika placówki oświatowej – szkoły, internatu, poradni pedagogicznej, czy też innej placówki wynika z tego, że zachodzą w niej bardzo różnorodne procesy, a ich przeprowadzenie zależy od wielu osób. Na realizację procesu kształcenia i wychowania mają wpływ: nauczyciele, pracownicy administracyjni i obsługa szkoły, dyrekcja, uczniowie, rodzice. Znaczącą rolę w procesie kształcenia odgrywają również organy prowadzące i nadzorujące szkoły oraz środowisko lokalne.

Kształcenie jest realizowane różnymi metodami, z zachowaniem określonych zasad i z użyciem różnych środków dydaktycznych. Biorąc pod uwagę fakt, że edukacja jest fundamentalnym czynnikiem determinującym podnoszenie jakości życia społeczeństwa, niezbędnym staje się znalezienie „złotego środka” – takiego, który umożliwiłby trafne zarządzanie szkołami, a tym samym zadowolilił wszystkich uczestników procesu kształcenia oraz zapewnił dobrą jakość przekazywanej wiedzy. Pewnym rozwiązaniem może okazać się zastosowanie w placówce oświatowej systemu HACCP (ang. *Hazard Analysis and Critical Control Point* – System Analizy Zagrożeń i Krytycznych Punktów Kontroli). System ten umożliwiłby wczesne wykrywanie błędów i wymuszałby szybkie podejmowanie działań naprawczych w funkcjonowaniu szkoły, a w konsekwencji przyczyniałby się do polepszenia jakości procesu kształcenia i poprawy efektywności zarządzania szkołą.

METODOLOGIA BADAŃ

Celem podjętych badań było określenie możliwości zastosowania zasad systemu HACCP w procesie doskonalenia jakości kształcenia w szkole (placówce oświatowej). W celu obiektywnego poznania zasad systemu HACCP oraz systemu edukacji narodowej w Polsce, przyjęto dyrektywy badawcze zgodnie z metodologią badań pedagogicznych. W badaniach pedagogicznych wyróżnia się trzy obszary tematyczne: historię doktryn i poglądów, historię szkół i instytucji oświatowych oraz organizacji szkolnictwa. Temu trzeciemu obszarowi jest poświęcony nasz artykuł. W przeprowadzonych badaniach zastosowano metodę krytycznej analizy literatury i metodę SWOT. Analizę

słabych i mocnych stron systemu edukacji rolniczej w Wielkopolsce przeprowadzono na podstawie raportów wewnątrzszkolnego mierzenia jakości pracy szkół rolniczych w: Kościelcu, Kotowie, Objezierzu, Poznaniu i Szamotułach w 2011 roku.

CHARAKTERYSTYKA SYSTEMU HACCP

System HACCP stosuje się od wielu lat w produkcji żywności. Pierwsza koncepcja tego systemu zrodziła się na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku w Stanach Zjednoczonych w Państwowej Agencji ds. Aeronautyki i Przestrzeni Kosmicznej (NASA) i laboratoriach wojskowych. Celem Agencji było wyprodukowanie żywności dla kosmonautów typu *zero-defects*, gwarantującej całkowite bezpieczeństwo ich zdrowia i życia w przestrzeni kosmicznej. W 1975 roku system HACCP został oficjalnie zaaprobowany przez Światową Organizację Zdrowia (ang. *The World Health Organisation* – WHO), a w 1980 roku, na forum tej organizacji, przedstawiono jej ogólne zasady i definicje [Turlejska 2005]. Wdrażając system HACCP w danym zakładzie (organizacji) powinno się zastosować następująca kolejność działań [Early 1997]:

- powołanie zespołu HACCP,
- opis produktu,
- określenie przewidzianego sposobu wykorzystania produktu,
- opracowanie diagramu operacji technologicznych,
- weryfikacja diagramu operacji technologicznych,
- wskazanie potencjalnych zagrożeń. Analiza zagrożeń. Określenie środków kontroli zagrożeń (I zasada HACCP),
- określenie krytycznych punktów kontroli (II zasada HACCP),
- ustalenie krytycznych granic dla każdego krytycznego punktu kontroli (III zasada HACCP),
- ustalenie systemu monitoringu dla każdego uchybienia, które może wystąpić (IV zasada HACCP),
- ustalenie korekcyjnych działań dla każdego uchybienia, które może wystąpić (V zasada HACCP),
- ustalenie procedur weryfikacyjnych (VI zasada HACCP),
- ustalenie systemu rejestracji i dokumentacji produkcji lub procesów (VII zasada HACCP).

Zespół HACCP musi być zespołem interdyscyplinarnym, a jeżeli nie jest to możliwe, to należy zapewnić mu możliwość konsultacji z innymi specjalistami. Powołany zespół opracowuje specjalny arkusz danych HACCP, który zawiera: dane dotyczące produktu, czynników powodujących zagrożenia, wykaz środków zapobiegawczych, lokalizacji krytycznych punktów kontroli, zakresu tolerancji, monitorowania i działań poprawiających lub doskonalących na danym etapie procesu. Zakłada się również, że przebieg operacji korygujących będzie zastosowany na dowolnych etapach produkcyjnych. Kluczowym zagadnieniem jest jednak ustalenie potencjalnych zagrożeń, co wymaga dokonania szczegółowej analizy poszczególnych procesów pod względem różnych zagrożeń (np. chemicznych, fizycznych, mikrobiologicznych, organizacyjnych i innych) oraz jakie mogą mieć one wpływ na dany etap procesu. Powyższa analiza polega głównie na stawianiu pytań: „Co by było gdyby” odpowiednie parametry procesu

uległy zmianie na danym etapie. Analiza zagrożeń jest kluczem do ustalenia krytycznych punktów kontroli. Należy podkreślić, że krytyczne punkty kontroli odnoszą się wyłącznie do danego procesu w konkretnym zakładzie (organizacji) i nie można ich dowolnie przenosić na inne procesy. W związku z tym, procedury monitoringu i kontroli poszczególnych punktów kontroli są bardzo specyficzne dla poszczególnych instytucji. Różnorodność parametrów oraz ich granice tolerancji stanowią skuteczną barierę przed powstaniem ewentualnych zagrożeń. Skuteczny system monitorowania oraz działań korygujących pozwala dokonać zmiany jeszcze w granicach tolerancji dla poszczególnych parametrów danego punktu krytycznego, co w konsekwencji oznacza, że dany proces przebiega sprawnie i bezpiecznie.

Wdrożenie systemu HACCP w placówce szkolnej polegałoby na ustaleniu potencjalnych zagrożeń bezpieczeństwa procesu kształcenia, określeniu jego krytycznych punktów kontroli i ich parametrów oraz przygotowaniu procedur monitorowania i korygowania całego procesu, a także prowadzenia dokumentacji. W ramach stosowanego systemu HACCP można ustalić w stosunku do ucznia krytyczne punkty kontroli, które mogą stanowić podstawę selekcji szkolnej. Bardzo istotną kwestią jest bowiem trafne zdiagnozowanie predyspozycji ucznia w momencie rozpoczęcia nauki w danej szkole, a także określenie sylwetki absolwenta w momencie ukończenia przez niego nauki.

System szkolny ma możliwość segregacji poprzez stosowanie odpowiednich regulaminów podczas rekrutacji uczniów do danej szkoły oraz dokonywanie podziału uczniów do poszczególnych oddziałów w obrębie szkoły [Murawska 2004]. Określenie granic tolerancji dla każdego krytycznego punktu kontroli procesu kształcenia, umożliwi zaklasyfikowanie uczniów do szkół i klas, w których osiągną oni najbardziej optymalne wyniki mając odpowiednie predyspozycje. Możliwości zastosowania systemu HACCP w szkole w odniesieniu do konkretnego punktu krytycznego zostały zaprezentowane w poniższej analizie.

ANALIZA WYBRANYCH KRYTYCZNYCH PUNKTÓW KONTROLI W PROCESIE KSZTAŁCENIA

Przykład nr 1

A. Zagrożenie: Niskie dochody rodziców.

B. Krytyczny punkt kontroli: Sytuacja finansowa w domu ucznia.

C. Ustalenie parametrów określających granice tolerancji w obrębie krytycznego punktu kontroli. Analizujemy sytuację finansową rodziny:

- stałe zatrudnienie rodziców ucznia,
- wynagrodzenie rodziców pozwala na zaspokojenie potrzeb egzystencjalnych, rozwoju, funkcjonalnych, psychicznych i społecznych,
- uwzględnienie kwot w budżecie domowym na wydatki edukacyjne,
- wyposażenie dziecka w podręczniki, zeszyty, przybory szkolne itp.,
- korzystanie z płatnych zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych,
- korzystanie z dóbr kultury.

D. Ustalenie systemu obserwacji w obrębie krytycznego punktu kontroli.

Analizujemy zobowiązania rodziców i warunki, w jakich żyje uczeń:

- analiza wpłat na radę rodziców,

- przeprowadzenie wywiadu z uczniem i jego rodzicami na temat warunków w jakich żyje uczeń (czy uczeń ma własny pokój, biurko, komputer, biblioteczkę itp.),
- analiza wyposażenia ucznia w podręczniki, zeszyty, przybory szkolne i inne,
- określenie częstotliwości uczestnictwa ucznia w płatnych wycieczkach, płatnych zajęciach pozalekcyjnych i pozaszkolnych,
- obserwacja ucznia pod względem stanu higieny osobistej i zdrowia oraz ubioru,
- określenie częstotliwości występowania ucznia lub rodziców o pomoc materialną do wychowawcy, pedagoga szkolnego lub dyrektora szkoły.

E. Ustalenie działań korygujących w obrębie krytycznego punktu kontroli:

- przeprowadzenie rozmowy rodzicami i wskazaniem możliwości uzyskania pomocy materialnej z różnych źródeł,
- przekazanie uczniowi podręczników i przyborów szkolnych przez pedagoga lub opiekuna samorządu szkolnego uzyskanych w ramach akcji „Pomóż innym”,
- wypłacenie rodzicom zapomogi z budżetu rady rodziców lub samorządu terytorialnego.

F. Ustalenie procedur weryfikacji działań korygujących w obrębie krytycznego punktu kontroli. Stwierdzamy, czy wykazane w procedurach monitorowania odchylenia od wartości docelowych zostały zlikwidowane.

G. Opracowanie i prowadzenie dokumentacji systemu:

- przygotowanie dokumentacji stanowiącej dowód przeprowadzonych działań,
- dokumentacja ma służyć ewaluacji i stanowić materiał do wewnętrznych szkoleń.

Przykład nr 2

A. Zagrożenie: Niewłaściwe metody nauczania.

B. Krytyczny punkt kontroli: Rodzaj metody.

C. Ustalenie parametrów określających granice tolerancji w obrębie krytycznego punktu kontroli. Stwierdzamy, czy metoda:

- jest skuteczna w zdobywaniu wiadomości, umiejętności i kształtowaniu postaw,
- umożliwia ocenianie postępów uczniów,
- aktywizuje i motywuje uczniów do pracy,
- nadaje przyjazny styl pracy uczniom i nauczycielom,
- uczy samodzielnego myślenia, działania i podejmowania decyzji,
- uczy formułowania wniosków,
- rozwija sferę zainteresowań,
- umożliwia pracę w grupach i sprzyja współpracy z innymi grupami,
- wyzwala pozytywne postawy,
- nie jest czasochłonna,
- stymuluje korzystanie z różnych źródeł informacji.

D. Ustalenie systemu obserwacji w obrębie krytycznego punktu kontroli. Prowadzimy analizę:

- planów wynikowych opartych na podstawie programowej i aktualnych programach nauczania dla danej klasy,
- hospitacji lekcji prowadzonych przez nauczycieli,
- postępów uczniów wyrażających się przyrostem wiedzy, umiejętności i manifestowaniem odpowiednich postaw,

- wyników nauczania,
- klasowych i ogólnoszkolnych rankingów uczniów.

E. Ustalenie działań korygujących w obrębie krytycznego punktu kontroli. Podejmujemy następujące działania:

- wprowadzamy obowiązek stosowania w większym procencie metod poszukujących i aktywizujących,
- inicjujemy specjalistyczne doradztwo i doskonalenie merytoryczne i metodyczne dla nauczycieli,
- dokonujemy modernizacji działań w procesie zdobywania kwalifikacji zawodowych nauczycieli.

F. Ustalenie procedur weryfikacji działań korygujących w obrębie krytycznego punktu kontroli. Analizujemy, czy wykazane w procedurach monitorowania odchylenia od wartości docelowych zostały usunięte.

G. Opracowanie i prowadzenie dokumentacji systemu. Tworzymy dokumentację, która stanowi dowód wszelkich przeprowadzonych działań podczas procesu kształcenia; analiza odnotowanych działań stanowi materiał do doskonalenia procesu kształcenia.

Przykład nr 3

A. Zagrożenie: Problemy z komunikacją interpersonalną.

B. Krytyczny punkt kontroli: Komunikacja pomiędzy uczestnikami procesu kształcenia.

C. Ustalenie parametrów określających granice tolerancji w obrębie krytycznego punktu kontroli:

- czy osobowość dyrektora zachęca uczniów i nauczycieli do wyrażania swoich opinii i podejmowania dialogu,
- czy samopoczucie obu stron przekłada się na jakość pracy,
- czy występuje wspólne stanowienie celów i organizowanie różnych przedsięwzięć,
- czy występuje efektywna korelacja międzyprzedmiotowa,
- czy nauczyciel wykazuje takt w rozmowie z rodzicami i przeprowadza ją w sprzyjających warunkach,
- czy komunikacja nauczyciela z rodzicami jest jasna i zrozumiała,
- nauczyciel podczas rozmowy akcentuje i docenia pozytywne cechy dziecka, nie ocenia pochopnie, nie moralizuje i traktuje rodziców jednakowo, bez względu na ich status społeczny,
- rodzice powinni wykazać się umiejętnością słuchania i przyjmować spokojnie negatywne informacje o dziecku,
- nauczyciel powinien dostrzegać wszelkie przejawy niezrozumienia poleceń przez uczniów.

D. Ustalenie systemu obserwacji w obrębie krytycznego punktu kontroli:

- przeprowadzamy ankietę wśród nauczycieli i dyrekcji szkoły dotyczącą wzajemnych relacji (obawy, otwartość, życzliwość, wrogość),
- obserwujemy tempo reagowania dyrektora na prośby i postulaty uczniów i nauczycieli,
- obserwujemy reakcję nauczycieli na polecenia przełożonych,

- analizujemy przedsięwzięcia realizowane przez co najmniej dwóch nauczycieli,
- określamy stopień komplementarności założonych celów i wybranych do realizacji treści przez nauczycieli pokrewnych przedmiotów,
- analizujemy aktywność i prawidłowość poleceń wykonywanych przez uczniów na lekcjach,
- ustalamy liczbę uczniów zgłaszających się z problemami osobistymi i określamy ich wagę,
- określamy liczbę inicjatyw podejmowanych przez uczniów i nauczycieli w szkole oraz w środowisku,
- analizujemy obecność rodziców na zebraniach klasowych,
- przeprowadzamy ankiety wśród rodziców i nauczycieli na temat wzajemnego komunikowania się,
- obserwujemy nauczycieli pod względem umiejętności operowania emisją głosu.

E. Ustalenie działań korygujących w obrębie krytycznego punktu kontroli:

- dokonujemy zmiany stylu kierowania szkołą przez dyrektora,
- zlecamy nauczycielom realizację wspólnego przedsięwzięcia o zasięgu wewnątrzszkolnym, regionalnym, krajowym lub międzynarodowym,
- zalecamy nauczycielom bardziej stanowcze rozliczanie rodziców z frekwencji na zebraniach klasowych,
- polecamy nauczycielom odbycie kursu w zakresie komunikacji interpersonalnej,
- polecamy opracowanie kart pracy uczniów dla poszczególnych przedmiotów w klasach.

F. Ustalenie procedur weryfikacji działań korygujących w obrębie krytycznego punktu kontroli. Stwierdzamy, czy wykazane w procedurach monitorowania odchylenia od wartości docelowych zostały zlikwidowane.

G. Opracowanie i prowadzenie dokumentacji systemu:

- tworzymy dokumentację wszelkich przeprowadzonych działań podczas procesu kształcenia,
- dokumentacja ma służyć ewaluacji i stanowić materiał do wewnętrznych szkoleń.

Decyzja o wdrożeniu systemu zarządzania jakością w szkole powinna zostać poprzedzona gruntowną analizą zarówno samej placówki chcącej wdrożyć system, jak i środowiska otaczającego oraz powiązanego ze szkołą, a także całego systemu oświaty.

Jedną z podstawowych technik stosowanych do analizy wewnętrznego i zewnętrznego środowiska danego przedsiębiorstwa (organizacji) czy też przedsięwzięcia, którego wynik stanowi bazę planowania strategicznego, jest analiza SWOT. Jest to najpopularniejsza metoda strategicznej analizy uwarunkowań [Baum i Wielicki 2004, Sokołowicz i Srzednicki 2004]. Polega ona na analizie czterech obszarów: mocne strony (ang. *strengths*), słabe strony (ang. *weaknesses*), szanse (ang. *opportunities*), zagrożenia (ang. *threats*). Dwa pierwsze obszary tej metody odnoszą się do środowiska wewnętrznego i zawierają najistotniejsze w danym przedsiębiorstwie elementy, np. silna marka (S) czy słabe zaplecze kapitałowe (W). Natomiast dwa ostatnie odnoszą się analogicznie do środowiska zewnętrznego, np. otwarcie wspólnego rynku międzynarodowego (O) lub pojawienie się konkurencyjnych produktów nowej generacji (T).

Dokonując analizy systemu edukacji rolniczej w Wielkopolsce można wyróżnić w nim jego mocne strony, jak:

- gęsta terytorialnie sieć szkół,
- pełna realizacja treści edukacyjnych,
- wzrost liczby pracowni komputerowych z dostępem do Internetu,
- rozszerzenie nauki języków obcych,
- zwiększenie nacisku na praktyczną stronę kształcenia,
- prowadzenie systematycznych badań osiągnięć uczniów,
- plany nauczania w szkołach odpowiadające ramowym planom nauczania,
- współpraca szkół ze środowiskiem lokalnym,
- organizowanie zajęć wspierających indywidualne potrzeby uczniów w wyrównywaniu wiedzy i kształtowaniu umiejętności,
- organizowanie zajęć rozwijających indywidualne zainteresowania uczniów (koła zainteresowań),
- upowszechnianie osiągnięć szkół w środowisku,
- przekazywanie na bieżąco informacji rodzicom o sukcesach i niepowodzeniach szkolnych uczniów,
- jasne i zrozumiałe wymagania edukacyjne,
- dążenie wielu nauczycieli do rozwoju zawodowego i uzyskania awansu,
- prowadzenie prac dotyczących korelacji międzyprzedmiotowych,
- wdrażanie uczniów do pracy w zespole,
- przyzwyczajanie uczniów do samodzielnego wyszukiwania informacji,
- wzrost liczby instytucji i organizacji wspierających kształcenie i wychowanie.

Natomiast wśród słabych stron systemu edukacji rolniczej w Wielkopolsce możemy wyróżnić:

- częste zmiany strategii kształcenia społeczeństwa,
- angażowanie szkół w akcje i konkursy, które nie przynoszą spodziewanych efektów dydaktycznych i wychowawczych,
- przewaga funkcji dydaktycznej nad opiekuńczą i wychowawczą,
- niski poziom wyposażenia szkół w środki dydaktyczne oraz rzadkie ich stosowanie,
- brak zapewnienia młodzieży z różnych środowisk społecznych równego startu życiowego,
- brak u decydentów oświatowych świadomości potrzeby wiedzy o właściwej organizacji i funkcjonowaniu placówek oświatowych,
- brak doradztwa metodycznego,
- brak wzajemnej pokory poszczególnych jednostek organizacyjnych systemu edukacji,
- brak banku informacji o kształceniu zawodowym,
- słaby dostęp do wyższych szczebli kształcenia młodzieży wiejskiej,
- stagnacja poziomu płac nauczycieli,
- niepewność ciągłości zatrudnienia w szkolnictwie,
- biurokracja,
- mała liczba bibliotek i domów kultury,
- słaba integracja szkolnych i pozaszkolnych instytucji zajmujących się kształceniem ustawicznym,
- relatywnie wysokie koszty kształcenia (podręczniki, korzystanie z Internetu itp),
- chaos na rynku podręczników szkolnych,

- słaby związek kształcenia zawodowego z potrzebami rynku pracy,
- słabe przygotowanie młodzieży do aktywnego uczestnictwa w życiu politycznym i społecznym,
- brak skutecznego systemu ochrony przed przemocą, narkomanią i innymi czynnikami destrukcyjnymi,
- małe zróżnicowanie metod nauczania,
- niski poziom komunikacji interpersonalnej,
- konserwatyzm nauczycieli,
- brak indywidualnego traktowania uczniów,
- wypalenie zawodowe nauczycieli,
- słaba znajomość języków obcych wśród nauczycieli,
- słaby stopień popularyzacji własnej wiedzy przez nauczycieli (brak publikacji),
- niski poziom umiejętności praktycznych uczniów,
- słaba frekwencja uczniów na lekcjach,
- wysoki poziom ukrytych dysfunkcji wśród uczniów,
- brak motywacji do nauki,
- brak kompleksowego diagnozowania dzieci i młodzieży,
- brak jasnych zasad generujących samofinansowanie instytucji oświatowych.

Z kolei szanse systemu edukacji rolników w Wielkopolsce są następujące:

- dostosowywanie systemu kształcenia rolników do międzynarodowych norm jakościowych.
- wzrost aspiracji zawodowych i edukacyjnych społeczeństwa,
- liczne i powszechnie dostępne formy kształcenia i doskonalenia osób dorosłych,
- stopniowe dostosowywanie kierunków kształcenia do wymagań rynku,
- rozszerzanie wymiany międzynarodowej uczniów,
- pomoc finansowa z unii europejskiej,
- wymiana doświadczeń i wiedzy między krajami w zakresie kształcenia,
- inwestycje w kapitał ludzki (szkolenia, wspieranie awansu zawodowego nauczycieli),
- wzrost zainteresowania wdrażaniem systemów zarządzania jakością,
- rozwój doradztwa zawodowego,
- wzrost zaangażowania i pomocy ze strony rodziców.

Z powodu ogólnooświatowego kryzysu ekonomicznego system edukacji rolników narażony jest na szereg zagrożeń, jak:

- utrzymywanie niskiego udziału wydatków na oświatę w budżecie państwa,
- utrzymujący się relatywnie wysoki poziom bezrobocia sprawiający, że edukacja staje się dobrem luksusowym,
- niski udział środowiska lokalnego w funkcjonowaniu placówek oświatowych,
- spadek wartości uczenia się w oczach uczniów,
- utrata zdolnych uczniów, którzy wybierają studia za granicą,
- niski poziom umiejętności uczniów w zakresie twórczego myślenia,
- słabe przygotowanie absolwentów do aktywnego wejścia na rynek pracy,
- wyjazd wykształconych absolwentów za granicę z powodu braku pracy (płaca nieadekwatna do wykształcenia),

- nadmiar osób wykształconych w mało przydatnych zawodach dla gospodarki narodowej,
- niski udział oświaty w tworzeniu produktu krajowego brutto,
- niski udział ludności w kształceniu ustawicznym.

Powyższa analiza systemu edukacji rolniczej w Wielkopolsce wskazuje na to, że posiada on wiele zalet i jest zdolny do doskonalenia swojego funkcjonowania. Wdrożenie efektywnego systemu jakości kształcenia pozwoli na ograniczenie, a nawet całkowite zlikwidowanie jego słabych elementów, co w konsekwencji może doprowadzić do wykorzystania szans, stojących przed szkołami rolniczymi. Kadra kierownicza placówek oświatowych rozumie konieczność wdrażania systemów zarządzania jakością, gdyż zdaje sobie sprawę z istniejących zagrożeń. Będzie jednak musiała poradzić sobie podczas wdrażania systemu z barierą, jaką będzie z pewnością konserwatyzm niektórych nauczycieli oraz ich sceptycyzm w stosunku do zmian. Zastosowanie zasad systemu HACCP pozwoli jednak nie tylko na wykorzystanie atutów polskiego systemu oświaty, lecz także zniweluje jego słabości. Ponadto przyniesie wiele wymiernych korzyści, które zostaną zaprezentowane w dalszej części artykułu.

Placówki oświatowe, aby utrzymać swą pozycję rynkową i dostosować się do otaczającej rzeczywistości, coraz częściej zgłaszają zainteresowanie systemami zarządzania jakością. Wdrożenie systemu wiąże się oczywiście z ponoszeniem kosztów. Należą do nich głównie koszty szkoleń, koszty procedur wdrożeniowych i koszty certyfikacji. Stanowią one jednak znikomy nakład w porównaniu z korzyściami, jakie niesie ze sobą zastosowanie systemów jakościowych w placówce szkolnej. Wdrażając system należy pamiętać, że powinien on pomagać w pracy, a nie ją utrudniać. Wszelkie działania powinny być szczegółowo zaplanowane, a liczba dokumentów ograniczona do niezbędnego minimum. Korzyści z posiadania systemu zarządzania jakością oraz obecna rzeczywistość sprawiają, że konieczność wdrożenia systemów jakości w placówkach oświatowych jest kwestią bezdyskusyjną i należy spodziewać się wzrostu zapotrzebowania ze strony szkół na systemy dostosowane do ich charakteru i potrzeb.

Wdrażając zasady systemu HACCP w zarządzaniu placówką oświatową można uzyskać korzyści na czterech płaszczyznach:

- a) ekonomiczno-finansowej:
 - utrzymanie dotychczasowej pozycji na rynku edukacyjnym,
 - wzrost udziału w rynku edukacyjnym,
 - obniżenie kosztów funkcjonowania placówki oświatowej,
 - efektywniejsze gospodarowanie zasobami kadrowymi,
 - obniżenie ryzyka zawodowego,
 - optymalizacja działań,
 - redukcja powtarzalnych błędów,
 - możliwość akredytacji i certyfikacji,
 - karta przetargowa w analizie marketingowej,
- b) organizacyjnej:
 - uporządkowanie spraw prowadzonych w placówce,
 - zwiększenie roli komunikacji,
 - lepszy przepływ informacji,
 - tworzenie baz danych,
 - wzrost motywacji pracowników,

- wzrost zaangażowania kierownictwa,
- wzrost odpowiedzialności pracowników za funkcjonowanie placówki,
- poprawa bezpieczeństwa i higieny pracy,
- zyskanie bazy do unowocześniania kultury działania,
- atmosfera wzajemnego zaufania na terenie placówki,
- wzmocnienie orientacji na potrzeby klienta,
- zabezpieczenie jakości już realizowanych przedsięwzięć,
- pokonywanie barier między zespołami przedmiotowymi,
- stałość zatrudnienia,
- lepsze spełnienie wymagań prawnych i regulacyjnych,
- wzrost samokontroli pracowników i kierownictwa,

c) edukacyjnej:

- bieżąca aktualizacja i lepsza jakość wiedzy przekazywanej uczniom,
- wzrost kwalifikacji pracowników poprzez szkolenia,
- lepsza realizacja celów edukacyjnych,
- rozszerzenie oferty świadczonych usług edukacyjnych,
- stymulacja ciąglego polepszanie procesu nauczania,
- realizacja międzynarodowych projektów edukacyjnych,
- standaryzacja procedur kształcenia,

d) społecznej:

- lepsze zaspokojenie potrzeb i spełnienie wymagań klientów,
- wzrost zadowolenia klientów,
- pozyskanie lojalności klientów,
- wzrost zaufania do placówki i jej pracowników,
- pozytywny wizerunek w otoczeniu,
- utrzymanie dobrych stosunków ze środowiskiem lokalnym,
- wzrost nawiązywanych kontaktów lokalnych, regionalnych, krajowych i międzynarodowych.

Ponadto wdrożenie systemu zarządzania jakością w placówce oświatowej wzorowanego na systemie HACCP, oprócz wyżej wymienionych korzyści, pozwoliłoby na:

- podniesienie bezpieczeństwa kształcenia,
- zmniejszenie strat intelektualnych uczniów, spowodowanych nieodpowiednią organizacją procesu kształcenia,
- poprawę kształtowania prawidłowych cech absolwenta danej szkoły,
- dokładne sprecyzowanie zakresu odpowiedzialności i uprawnień pracowników placówki oświatowej,
- szybkie usuwanie przyczyn niepowodzeń szkolnych,
- stworzenie dokładnego zakresu kontroli,
- redukcję nadzoru pedagogicznego,
- podjęcie działań prewencyjnych przed pojawieniem się niekorzystnych problemów,
- zmianę dotychczasowych, negatywnych przyzwyczajzeń.

Sam fakt posiadania przez organizację certyfikatu jakości przynosi wiele korzyści, jak:

- formalne potwierdzenie funkcjonowania systemu zarządzania jakością w organizacji,

- wzrost konkurencyjności na rynku,
- potwierdzenie wysokiego standardu produktów i usług,
- spełnienie wymogów krajowych i zagranicznych inwestorów i kooperantów,
- prestiż w oczach klientów i konkurentów.
- lepsze spełnienie oczekiwań klientów,
- wzrost wartości marketingowej organizacji [Wrześniewski 2003].

W dzisiejszej rzeczywistości gospodarczej posiadanie certyfikatu jest kwestią bardzo istotną.

Organizacje muszą jednak pamiętać, że aby certyfikat miał faktycznie wysoką wartość, musi być wydany przez uprawnioną i cieszącą się renomą jednostkę certyfikującą. Ubieganie się o przyznanie certyfikatu powinno być poprzedzone przygotowaniem w organizacji poprzez dokładne przeanalizowanie funkcjonowania wszystkich jej komórek. Zapewnia to bowiem pomyślne przeprowadzenie audytu przez jednostkę certyfikującą i otrzymanie certyfikatu. Posiadanie certyfikatu czy jakiegoś znaku jakości przez placówkę oświatową jest nie tylko kartą przetargową w walce o przyszłych uczniów, lecz także zapewnia prestiż w środowisku edukacyjnym. Dowodem na to są już istniejące wyróżnienia jakościowe, o które ubiegają się szkoły zdające sobie sprawę, że wysoka jakość kształcenia i wychowania stanowi podstawę rozwoju zarówno pojedynczego ucznia, jak i całego społeczeństwa. Do takich wyróżnień można zaliczyć, po pierwsze, serię norm *ISO 9000*, zawierającą podstawowe wymagania, które każda organizacja powinna spełniać, dla zapewnienia sprawnego i terminowego dostarczania dóbr i usług na rynek. Ich ogólna natura pozwala zastosować je w organizacji każdego typu.

Innym przykładem wyróżnienia jakościowego, stosowanego w oświacie jest tytuł: *Szkoła z Klasą*. W ramach tego wyróżnienia szkoły przeprowadzają następujące przedsięwzięcia:

- dobrze uczy każdego,
- sprawiedliwie ocenia,
- uczy myśleć i rozumieć świat,
- rozwija społecznie, uczy wrażliwości,
- pomaga uwierzyć w siebie, przygotowuje do przyszłości.

Kolejnym tytułem jest *Szkoła Ucząca Się*. Jest to ogólnopolska sieć szkół, które chcą wspólnie określić, czym jest dobra szkoła i wspierać się wzajemnie w polepszaniu jakości swojej pracy. Z kolei *Znak Jakości Interkl@sa* promuje szkoły najlepiej przygotowujące uczniów do funkcjonowania w społeczeństwie informacyjnym. Następnym przykładem może być *Zielony Certyfikat*, czyli znak promujący w oświacie idee zrównoważonego rozwoju. O ten certyfikat mogą ubiegać się szkoły współpracujące ze społecznością lokalną i uczestniczące w lokalnym rozwoju. Również istotnym tytułem jest *Szkoła Promująca Zdrowie*, którego nadrzędnym celem jest troska o zdrowy styl życia społeczności szkolnych [Musiał 2013].

ZAKOŃCZENIE

Wdrożenie zasad systemu HACCP w placówce oświatowej będzie wymagało dokładnego zaplanowania i przemyślanych działań. Po ustaleniu potencjalnych zagrożeń bezpieczeństwa procesu kształcenia, trzeba będzie określić krytyczne punkty kontroli,

ich parametry, a także określić procedury monitorowania, korygowania i prowadzenia dokumentacji. Koszty wdrożenia systemu, takie jak na przykład szkolenia pracowników czy nakład środków i czasu, stanowią jedynie niewielki procent korzyści, jakie przyniesie placówce oświatowej wdrożony system. Przede wszystkim nastąpi poprawa jakości kształcenia i wzrost efektywności funkcjonowania szkoły. Dobra jakość wykonywanej pracy spowoduje jej lepsze efekty, a co za tym idzie, zadowolenie osób związanych z procesem kształcenia. Bardzo ważną korzyścią będzie także odbudowanie zaufania do szkoły jako instytucji społecznej oraz dorównanie standardom europejskim i wzrost konkurencyjności absolwentów polskich szkół na rynku pracy. Stosowanie systemu HACCP przyczyni się do wyboru najskuteczniejszych form zarządzania szkołą, które pozwolą rozwiązać problemy zarówno wewnątrz placówki, jak i problemy zewnętrzne, umożliwią wykorzystanie pojawiających się szans oraz zminimalizowanie zagrożeń. System HACCP ułatwi osobom zarządzającym szkołą dokonywanie takich wyborów, które nie tylko pozwolą na przetrwanie, lecz przede wszystkim umożliwią rozwój. Aby placówki oświatowe mogły zwiększyć swoją konkurencyjność i zapewnić lepszą jakość świadczonych przez siebie usług, konieczna jest weryfikacja systemu jakości kształcenia w praktyce szkolnej.

LITERATURA

- Baum R., Wielicki W., 2004. Metoda SWOT jako narzędzie analizy strategicznej przedsiębiorstw agrobiznesu, Wyd. AR, Poznań.
- Early R., 1997. Putting HACCP into practice, Intern. Jour. of Dairy Techn. 50, 1, 7-13.
- Griffin R., 1998. Podstawy Zarządzania Organizacjami. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa, <http://www.anonimus.com.pl/R.Griffin.html> [dostęp: 11.12.2013].
- Murawska B., 2004. Segregacja na progu szkoły podstawowej. Wyd. ISP, Warszawa.
- Musiał S., 2013. Znaki jakości w polskiej edukacji. Warmińsko-Mazurski Oddział Doskonalenia Nauczycieli w Olsztynie, filia w Ełku. <http://www.wmodn.olsztyn.pl> [dostęp: 11.12.2013].
- Sokołowicz W., Szrednicki A., 2004. ISO System zarządzania jakością. Wyd. C.H. BECK, Warszawa.
- Turlejska H., 2005. HACCP UE. Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa.
- Wawak S., 2005. Zarządzanie jakością – teoria i praktyka. Wyd. Helion S.A. <http://wiadomosci.nf.pl/Artykul/6158/Zarzadzanie-jakością-teoria-i-praktyka/> [dostęp: 23.10.2012].
- Wrześniewski W., 2003. Angielskie systemy jakości kształcenia i możliwości wprowadzenia ich w nauczaniu biologii. Słup. Prac. Przyr. 2, 63-70.

POSSIBILITIES OF APPLICATION OF THE HACCP SYSTEM RULES IN THE PROCESS OF IMPROVING THE QUALITY OF EDUCATION IN AGRICULTURAL SECONDARY SCHOOLS

Summary. The paper presents theoretical issues concerning the possibilities of application of the HACCP system rules in the process of improving the quality of education in secondary schools. The carried out analysis show that it is possible to apply the HACCP system rules in secondary schools. Implementation of the HACCP system rules in schools can be beneficial in four areas: economically-financial, organisational, educational and

social. Moreover, the education security would increase, the intellectual loss and failure of students would be diminished and on the educational market an increase of competitiveness and trust to school and its graduates would be observed.

Key words: HACCP system, education, quality of education, process of education

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 16.07.2014

Do cytowania – For citation: Kaczmarek M., Wrześniewski W., 2014. Możliwości wykorzystania zasad systemu HACCP w procesie doskonalenia jakości kształcenia w średnich szkołach rolniczych. J. Agribus. Rural Dev. 3(33), 37-50.